

Piotr Długosz

**MŁODE POKOLENIE PODKARPACIA
W LATACH 2007–2011**

**YOUNG GENERATION IN PODKARPACIE
IN THE YEARS 2007–2011**

WSTĘP

Zmiany społeczne można obserwować na podstawie zmieniających się pokoleń. Można zaryzykować tezę, że ostatnie lata okresem szybkich zmian społecznych, o czym świadczy pojawianie się co raz to nowych określeń współczesnego pokolenia: „pokolenie przełomu wieków”, „pokolenie nic”, „pokolenie JP II”, „pokolenie 89”, „pokolenie Frugo”, „pokolenie iPod”, „pokolenie google”, „pokolenie sieci”, „pokolenie X”, czy „pokolenie Y”. W związku z tak częstym etykietowaniem młodzieży przez specjalistów od marketingu, publicystów, ludzi pióra i naukowców należałoby się zastanowić czym właściwie jest kategoria pokolenia i w jaki sposób może ona być użyteczna w opisie współczesnej młodzieży a szczególnie przemian jakie zachodzą w jej obrębie.

W ujęciu Karla Mannheima: „pokolenie jest grupą społeczną o charakterze dość luźnym, grupą wywołaną przez podobne położenie w czasie. To położenie nie zależy od naszej woli, przynależność do pokolenia jest z góry zdeterminowana. Przynależność pokolenia jest więc bliska przynależności klasowej”¹. W związku z tym można zakładać, że tożsamość pokoleniowa jest kształtowana przez szczególne właściwości okresu historycznego. Przykładowo po śmierci papieża Jana Pawła II mówiono o uformowaniu się „pokolenia JP II”, czyli młodzieży dorastającej na początku i w trakcie pontyfikatu Karola Wojtyły. Widoczne w tym pokoleniu miały być następujące postawy: małżeństwo rozumiane jako powołanie chrześcijańskie, z wartości najważniejsza jest

---

¹ K. Wyka, *Pokolenie literackie*, Kraków, 1989, s. 41.

miłość, kościół dla pokolenia JP2 jest ich domem, nie odrzucają autorytetów, wiara nie jest sferą zakazów, religia nie jest sprawą prywatną, Bóg dla nich nie jest sprawą odległą².

Z kolei „pokolenie Internetu” (Net Generation) będzie raczej odnoszone do przemian społecznych pojawiających się pod wpływem powstania nowych technologii. Konkretnie chodzi tu o wpływ Internetu na relacje międzyludzkie, pracę, edukację, styl życia. Młodzież, która wyrosła w środowisku nowych technologii inaczej funkcjonuje niż jej starsi rówieśnicy. Pokolenie to staje się pokoleniem wspólnego działania, spędza czas na wyszukiwaniu, czytaniu, analizowaniu i uwierzytelnianiu i organizowaniu wszystkiego od kolekcji plików MP3, na demonstracjach i protestach kończąc. Ma ono też poczucie odpowiedzialności za losy świata i nie zgadza się na zastaną rzeczywistość, jest pewne siebie, jednakże obawia się niemożności realizacji swoich aspiracji³.

Na nieco inne aspekty generujące tożsamość pokolenia zwraca uwagę Hanna Świda-Ziamba. Według niej za decydujący dla formowania się pokoleń jest wytwarzany w okresie socjalizacji i dojrzewania w określonym kontekście społeczno-kulturowym „zbiorowy światopogląd”, którego rezultatem jest podzielane przez większość określonego zespołu norm, wartości, postaw, czyli powstanie subiektywnego „świata” pokoleniowego⁴. Takie podejście do pokolenia zwraca uwagę na następujące kwestie. Po pierwsze trudno mówić o całej młodzieży w kategoriach pokolenia. Raczej należy mówić tutaj o grupach pokoleniowych. Przykładem takiego ujęcia są głośne w dyskursie młodzieżowym końca lat 90. analizy listów młodzieży do redakcji „GW”. Barbara Fatyga pisała wtedy, że na podstawie wypowiedzi młodzieży można wyodrębnić złotą legendę – młodzi, piękni, bogaci i kreatywni, czyli ci co osiągnęli sukces, szarą – normalni, młodzież bez perspektyw na zmianę barw, białą – grupa zbliżona najbardziej do tradycyjnych inteligentów, wystawiająca na sprzedaż swój resentyment i nieprzystosowanie oraz wysokie wartości, czarną zaś reprezentują blokery, dresiarze, jumacze, cwaniacy, mafioso, przestępcy⁵. Ponadto o wiele ważniejsze w określaniu tożsamości młodzieży są jej wewnętrzne przeżycia

² Z. Nosowski, *Pokolenie JP2 – pobożna iluzja czy szansa na lepszy świat*, [w:] *JP2 Pokolenie*, red. T. Szawiel, Warszawa 2008, s. 127–129.

³ D. Tapscott, A.D. Williams, *Wikinomia*, Warszawa 2008, s. 78–79.

⁴ H. Świda-Ziamba, *Wartości egzystencjalne młodzieży lat dziewięćdziesiątych*, Warszawa 1995, s. 47.

⁵ B. Fatyga, *Resentyment, marketing i legenda*, [w:] *Młodzi końca wieku*, red. M. Piasecki, Warszawa 1999, s. 113.

i identyfikacje niż uwarunkowania społeczno-kulturowe. Identyfikacja kategorii pokolenia w tym przypadku polega na rozeznaniu świata wartości, dążeń, nastrojów młodzieży.

Pokolenie jako kategoria analizy socjologicznej może być również użyteczne z tego powodu, że pozwala wyjaśniać zjawiska zmiany społecznej. Już August Comte twierdził, że im krótsze trwanie generacji, tym większe natężenie dynamiki społecznej⁶. Wymiana pokoleń jest koniecznym warunkiem postępu i rozwoju ludzkości. Jan Huizinga postrzegał młodość i młodzież jako konstruktywny, rzeczywiście istotny i widoczny element rozwoju zachodnich społeczeństw⁷. Podobne stanowisko przyjmował Karl Mannheim, który twierdził, że młode pokolenie może być narzędziem zmiany i posiada potencjał innowacji. Stanowi ono odmładzającą siłę dla całego społeczeństwa⁸.

Obecnie w warunkach szybkich zmian społecznych młodzież jest ujmowana jako ta kategoria społeczna, która niesie ze sobą nowe wartości, nowe sposoby osiągania celów. Społeczeństwa zdominowane przez młodzież będą w łatwiejszy sposób przystosowywać się do wszechogarniających zmian. Szczególnie jest to potrzebne tym społeczeństwom, które podążają w kierunku społeczeństw nowoczesnych i przechodzą transformację. Tutaj, jak zauważa Piotr Sztompka, zmiana pokoleniowa jest niezbędnym czynnikiem zakończenia zmiany sukcesem. Jest to widoczne w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, w których dokonywały się w ostatnich latach głębokie i gwałtowne przemiany⁹. Młode pokolenie wychowane już w kapitalizmie jest przygotowane do bezrobocia, konkutowania na rynku pracy, korzystania ze zdobyczy nowych technologii. Jest pozbawione naleciałości *homo sovieticus*. Można skonstatować, że tak długo będzie trwał kapitalizm, jak długo będzie on spotykał zwolenników wśród kolejnych młodych generacji opuszczających szkolne mury.

Do tej pory kolejne generacje młodzieży miały niezachwianą wiarę w „niewidzialną rękę rynku” i nie podważały zasad, na których jest osadzony ten typ ładu społecznego. Wolny rynek, demokracja, indywidualizm, to wartości, które były powszechnie akceptowane przez kolejne generacje młodzieży.

W czasach kryzysu gospodarczego, który rozlewa się po całym świecie została zachwiana wśród młodzieży wiara w system i jego zdolności sprawnego

⁶ A. Kłoskowska, *Młodzież w świetle socjologicznych teorii na świecie*, [w:] *Pokolenie przełomu*, red. J. Kuczyński, t. I. Warszawa 1991, s. 146.

⁷ E. Shils, *Młodzież i tradycja*, [w:] *Pokolenie przełomu...*, s. 105.

⁸ Ibidem, s. 156.

⁹ P. Sztompka, *Trauma wielkiej zmiany. Społeczne koszty transformacji*, Warszawa 2000.

funkcjonowania. Symptodem tego defektu jest „pokolenie oburzonych”, które żąda wyższych płac, lepszych warunków socjalnych, likwidacji nierówności społecznych i wini polityków i bankierów za pogarszającą się sytuację ludzi pracy. Należy też pamiętać, że młodzież była głównym podmiotem „Arabskiej Wiosny” i to od tragicznie zakończonego protestu młodego człowieka (Mohameda Bouazizi) zaczęła się rewolucja w Tunezji.

W Polsce jedna z gazet stara się zapobiec wydarzeniom, które miały miejsce w krajach arabskich. Tutaj po hasłem „oburzeni do odzysku” postuluje się wprowadzenie zmian polegających na liberalizacji kodeksu pracy, wprowadzeniu ulg pracodawcom zatrudniającym młodych, wspieraniu przedsiębiorców, którzy umowy śmieciowe zamienią na etaty. W ten sposób zamierza wprowadzić się potencjalnych „oburzonych” na rynek pracy by zapobiec niepokojom społecznym¹⁰.

Na podstawie tych zjawisk można skonstatować, że młode pokolenie może być czynnikiem zmiany. O tym czy młodzież będzie dążyć do przebudowy systemu społecznego decyduje wiele czynników. Są to czynniki ekonomiczne, społeczne, kulturowe. W warunkach silnej presji na sukces, braku pracy i orientacji na konsumpcję o frustrację nietrudno. Poziom aspiracji młodzieży jest wysoki, a warunki w jakich obecnie przyszło funkcjonować młodzieży są coraz trudniejsze, uwzględniając ów kontekst kryzysu ekonomicznego, jaki trawi gospodarkę światową.

Reasumując, należy na podstawie badań zdiagnozować, jakie są główne właściwości młodej generacji Podkarpacia. Dzięki temu będzie można określić potencjał innowacji, który jest potrzebny w warunkach radykalnych zmian społecznych. Szczególnie jest on potrzebny w społeczeństwach tradycyjnych, peryferyjnych oddalonych od centrów. Zakłada się, że czas dorastania tej młodzieży w warunkach wolnego rynku ma wpływ na preferencje i dążenia życiowe współczesnej młodzieży. Do tego celu zostaną wykorzystane badania socjologiczne, w których podejmowano problematykę dążeń życiowych młodzieży. Na podstawie udzielonych odpowiedzi można określić profil pokolenia oraz porównać go z innymi znanymi pokoleniami, by się przekonać, czy obecnie możemy mówić o pokoleniu jako kategorii ludzi młodych. Druga kwestia, może o wiele istotniejsza, dotyczy analizy zmian pokoleniowych wśród badanej zbiorowości. Badania były realizowane w latach 2007–2011, co pozwoli na prześledzenie dążeń życiowych kolejnych kohort. Porównanie wyników

¹⁰ <http://wyborcza.pl/8,75402,10708715.html>, odczyt z dn. 1.01.2012.

badania pozwoli na wyodrębnienie cech stałych, które są osią tożsamości młodej generacji Podkarpacia. Jeśli pojawią się jakieś różnice w udzielanych odpowiedziach, to należy je potraktować jako wskaźnik zachodzących przemian i być może zwiastun nadejścia nowej generacji młodzieży.

METODOLOGIA BADAŃ

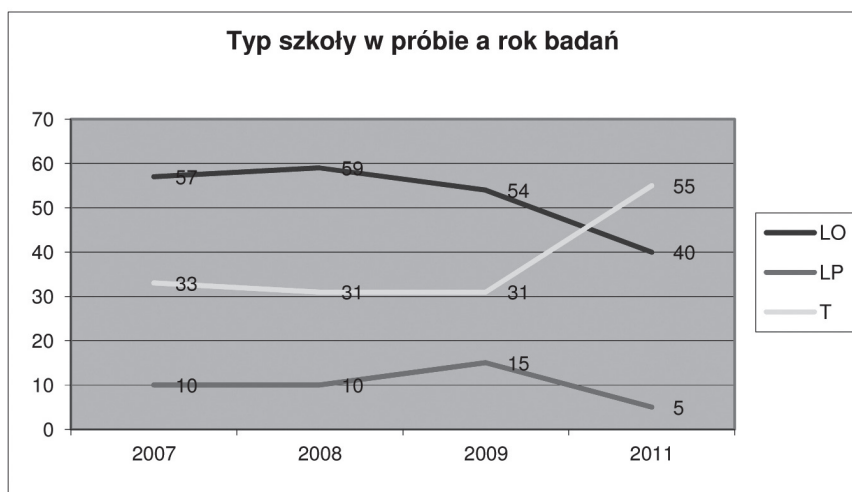
Badania nad młodzieżą pochodzą z sondażu realizowanego w Centrum Badań nad Młodzieżą w PWSW w Przemyślu w latach 2007–2011. Głównym celem prowadzonych badań była analiza aspiracji życiowych młodzieży zlokalizowanej na wschodnich terenach województwa podkarpackiego. Peryferyjne położenie w stosunku do centralnych terenów kraju może mieć istotne znaczenie w określaniu orientacji życiowych młodzieży. Po pierwsze, zmiany społeczno-kulturowe mogą mieć tutaj mniejszy wpływ na młodzież. Po drugie, tradycyjna struktura społeczna z wysokim bezrobociem, niskimi płacami, ujemnym saldem migracji będą w znaczący sposób formatować dążenia życiowe tej młodzieży. W kolejnych latach badań stosowano te same wskaźniki (pytania), co pozwala na porównywanie danych i przesledzenie zmian, jeśli takowe zostały zaobserwowane. Badaniom sondażowym poddani byli maturzyści za pomocą ankiety audytoryjnej. Próby badawcze za każdym razem miały charakter kwotowy i starano się, aby struktura próby była zbliżona do struktury maturzystów pobierających naukę w liceum, technikum i liceum profilowanym. Badania w każdym z pomiarów były realizowane na przełomie marca i kwietnia przed egzaminem maturalnym.

Wielkość próby w 2007 r. liczyła 780 osób, w 2008 r. 936 respondentów, w 2009 r. 1273 ankietowanych, w 2011 r. 925 osób. Strukturę próby badawczej w poszczególnych latach pokazuje wykres 1. Do 2009 r. w badanej próbie przeważali uczniowie liceum ogólnokształcącego i stanowili ponad połowę badanych. Drugą pod względem liczebności kategorią byli uczniowie technikum, którzy do 2009 r. stanowili około 1/3 ankietowanych. Najmniejszą reprezentację w próbie posiadali uczniowie liceum profilowanego i taki trend zachował się do ostatniego pomiaru. Jak widać na wykresie, w ostatnich badaniach w 2011 r. w próbie przeważali uczniowie technikum, gdyż dokładnym pomiarom poddano kwestię zadowolenia uczniów z funkcjonowania szkół technicznych.

Już na etapie charakterystyki próby badawczej można skonstatować, że jest to pokolenie wysokich aspiracji edukacyjnych. Zdecydowana większość

uczniów szkół ponadgimnazjalnych kończy naukę maturą, co daje jej możliwość uzyskania dyplomu wyższej uczelni. Jak podaje Krystyna Szafraniec, obecnie 80% młodzieży uczy się w szkołach dających formalny tytuł do ubiegania się o dyplom uczelni, 78% kończy je maturą¹¹. W szkołach zawodowych znajduje się tylko 15% młodzieży. Oznacza to, że młode pokolenie ma wysokie aspiracje edukacyjne i wykształcenie pełni tutaj szczególną rolę, jest traktowane jako przepustka do sukcesu, wysokiej pozycji społecznej i prestiżu.

Wykres 1. Struktura próby badawczej a rok badania (w %)

CELE ŻYCIOWE PODKARPACKIEJ MŁODZIEŻY

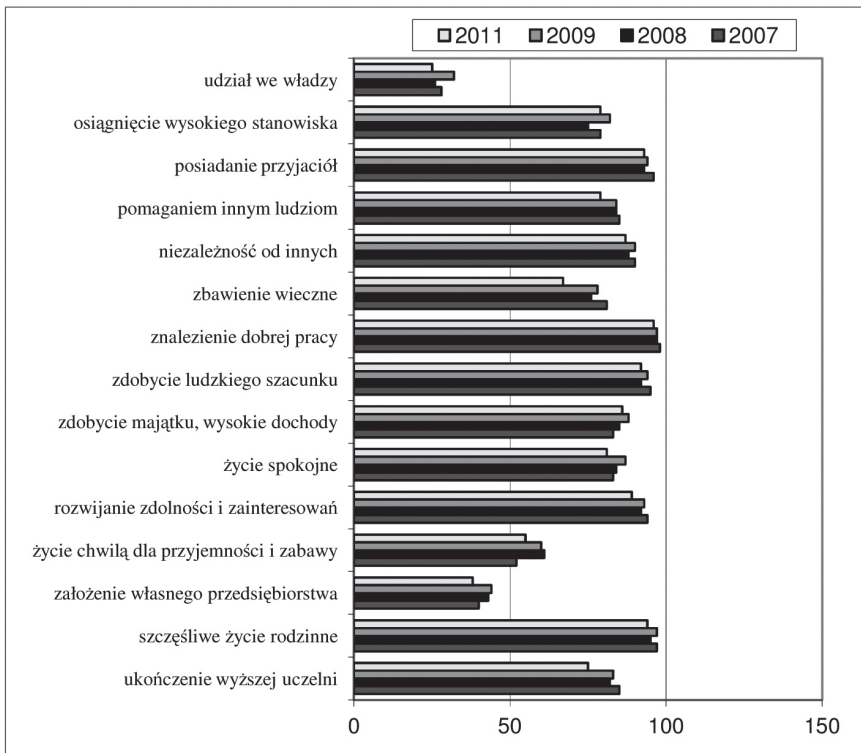
Prezentację charakterystyk pokoleniowych rozpoczynają będą rozkłady celów życiowych podkarpaccy maturzystów. Odpowiedzi udzielone na te pytania pozwolą nakreślić główne profile socjo-psychologiczne badanych. W prezentowanych danych na wykresie 2 uwzględniono odpowiedzi: (zależy + bardzo zależy).

Najbardziej pożądanymi celami życiowymi wśród podkarpaccy maturzystów były: znalezienie dobrej pracy, szczęśliwe życie rodzinne, posiadanie przyjaciół i zdobycie ludzkiego szacunku. Te dążenia były charakterystyczne

¹¹ K. Szafraniec, *Młodzi 2011*, Warszawa 2011, s. 97.

prawie dla całej badanej młodzieży (ponad 95% wyborów). Ponadto, jak pokazują wyniki badań, cele te były popularne i nie wykazywały większych zmian w kolejnych pomiarach. Na drugim planie, na co wskazywała nieco mniejsza ich popularność wśród ankietowanych (ponad 85% wyborów) były takie cele, jak: niezależność od innych ludzi, zdobycie majątku, wysokie dochody, rozwijanie zdolności i zainteresowań oraz ukończenie wyższej uczelni. Przy czym ten ostatni cel między badaniami w 2007 r. a 2011 r. odnotował spadek o 10 punktów procentowych. Pozostałe dążenia były tak samo popularne w ciągu całego okresu badań. Nieco mniej popularne, aczkolwiek cieszące się zainteresowaniem większości maturzystów (około 80% wyborów), okazały się takie cele życiowe, jak: spokojne życie, pomaganie innym ludziom, osiągnięcie wysokiego stanowiska. W kolejnych latach realizowanych badań nie odnotowano większych zmian w poziomie akceptacji tych celów.

Wykres 2. Cele życiowe a rok badania (w %)

Mniejszą popularnością wśród ankietowanych cieszyły się takie cele życiowe, jak: zbawienie wieczne, życie chwilą dla przyjemności i zabawy. O ile zbawienie wieczne stanowiło rzecz ważną dla około 70% ankietowanych, o tyle hedonizm był ważny dla około 55% respondentów. Przy czym należy podkreślić, że zbawienie wieczne traciło na znaczeniu w każdej kolejnej badanej kohorcie wiekowej. W pierwszym pomiarze był to ważny cel dla 81% ankietowanych a w 2011 r. tylko 67% respondentów uznało go za ważny, czyli odnotowano spadek popularności tego celu życiowego o 14 punktów procentowych. Najmniej ankietowanych było zainteresowanych założeniem własnego przedsiębiorstwa (około 40%) i udziałem we władzy (1/4).

Obserwując wybory młodzieży można zauważyć, że hierarchia celów życiowych młodzieży jest stabilna w czasie pięcioletniego okresu badań. To, co jest ważne dla maturzystów w 2007 r. jest ważne również pięć lat później. Jedynie dwa cele straciły swoją rangę w trakcie badań. Ranga zbawienia wiecznego spadła aż o 14 punktów procentowych. Również ukończenie wyższej uczelni straciło na znaczeniu o 10 punktów procentowych. Spadek znaczenia religii w życiu młodzieży odnotowano również w badaniach celów życiowych realizowanych przez CBOS¹². Być może pojawia się trend sekularyzacyjny, który jest widoczny w społeczeństwach modernizujących się. Takie tendencje zauważył Krzysztof Koseła¹³. Obniżenie się znaczenia zdobycia wyższego wykształcenia może być związane z „inflacją dyplomów” i obniżeniem się stopy zwrotu wykształcenia w ostatnich latach. Szczególnie może to dotyczyć uczniów z niższym statusem wybierających mniej prestiżowe uczelnie i łatwiejsze kierunki.

Takie powtarzalne pomiary mają tą zaletę, że pokazują pewne trendy w dłuższej perspektywie czasowej, co pozwala na redukcję błędów pomiaru oraz pokazuje, że są to trwałe charakterystyki pokolenia młodzieży. Aby lepiej przyjrzeć się tym orientacjom społecznym przeprowadzono analizę czynnikową, która pozwala na uzyskanie wglądu w strukturę celów życiowych podkarpackich maturzystów.

Uzyskane wyniki analizy czynnikowej z rotacją Varimax pokazują, że młoda generacja Podkarpacia ma dwa oblicza. Jedno ma raczej charakter tradycyjny. Składają się na niego takie cele, jak: szczęśliwe życie rodzinne, rozwijanie

¹² R. Boguszewski, *Dążenia i aspiracje życiowe młodzieży*, [w:] *Młodzież 2010*, Warszawa 2011, s. 11.

¹³ K. Koseła, *Religijność młodych Niemców i Polaków*, [w:] *Młodzi Polacy i młodzi Niemcy w nowej Europie*, red. K. Koseła, B. Jonda, Warszawa 2005.

zdolności i zainteresowań, życie spokojne, życie z dala od kłopotów, zdobycie ludzkiego szacunku, znalezienie dobrej pracy, zbawienie wieczne, pomaganie innym ludziom, posiadanie przyjaciół. Drugi profil, można rzec, że nowoczesny jest określany założeniem własnego przedsiębiorstwa, życiem chwilą dla przyjemności i zabawy, zdobyciem majątku, wysokimi dochodami, osiągnięciem wysokiego stanowiska i udziałem we władzy. Te dwie grupy młodzieży mają różne motywacje¹⁴. Tak jak to już kiedyś zaobserwowano w badaniach nad celami życiowymi pojawia się orientacja prywatno-stabilizacyjna¹⁵, w której to pojawiają się dążenia związane z zabezpieczeniem materialnych podstaw życia (praca), wartości afiliacyjne (szczęśliwe życie rodzinne, posiadanie przyjaciół, pomaganie innym ludziom), bezpieczeństwo społeczne uosabiane życiem z dala od kłopotów i samorealizacja, której wskaźnikiem jest rozwijanie zainteresowań i zdolności oraz zdobycie ludzkiego szacunku. Druga orientacja młodzieży bliższa jest kapitalizmowi i znamionuje orientacje na osiągnięcia (założenie własnego przedsiębiorstwa, zdobycie majątku, wysokie dochody, osiągnięcie wysokiego stanowiska), hedonizm (życie chwilą dla przyjemności i zabawy) oraz tendencje władcze (zdobycie władzy). Można zakładać, że pierwsza kategoria jest stabilizatorem porządku społecznego, a druga będzie dążyła do zmian. Zatem młode pokolenie Podkarpacia ma zarówno pierwiastek tradycyjny, jak też posiada swoje nowoczesne oblicze. Innymi słowy, młoda generacja jest zarówno gwarantem ciągłości kulturowej, jak też nośnikiem zmian. Można skonstatować, że orientacje te są skorelowane ze statusem społecznym. Im wyższy status, tym częściej pojawia się orientacja nowoczesna. Jednakże, jeśli zważy się na to, kto z maturzystów pozostanie na Podkarpaciu, to można założyć, że zdecydowanie częściej będzie to młodzież tradycyjna.

ASPIRACJE EDUKACYJNE

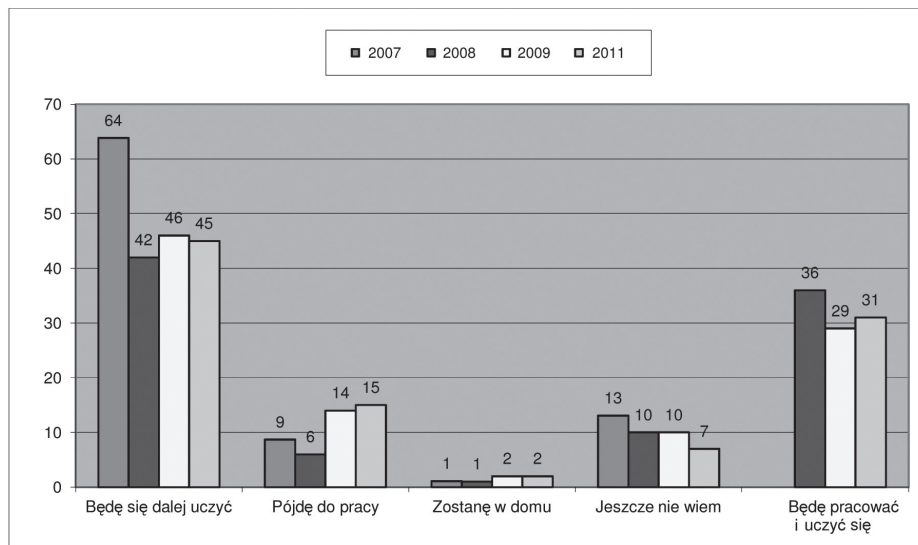
Ważnym elementem tożsamości młodej generacji są aspiracje edukacyjne. W związku z tym chcemy się dokładnie przyglądnąć jak one wyglądały w okresie 2007–2011. Do tej pory młodzież była postrzegana poprzez pryzmat wysokich aspiracji edukacyjnych, czego wskaźnikiem był boom edukacyjny. Jak

¹⁴ Trzecim czynnikiem było tylko samo wykształcenie. Zapewne wynika to z tego, że wykształcenie jest przez obie grupy uznawane za ważne, aczkolwiek dla młodzieży o orientacji tradycyjnej może dawać poczucie bezpieczeństwa (łatwiej znaleźć pracę), a dla drugiej grupy jest instrumentem ekspansji w społeczną przestrzeń.

¹⁵ Zob. P. Długosz, *Młodzież Podkarpacia w III Rzeczypospolitej*, Kraków 2005.

podaje Krystyna Szafraniec w ostatniej dekadzie liczba studentów wzrosła o 370%¹⁶. Boom edukacyjny wynikał z tego, że wyższe wykształcenie amortyzowało ryzyko bezrobocia oraz osoby z wyższym wykształceniem zyskiwały też wyższe płace¹⁷.

Wykres 3. Plany życiowe a rok badania¹⁸

Tak było do tej pory. Obecnie, o czym pisano już we wstępie, sytuacja młodzieży się zmieniła i pojawia się „pokolenie oburzonych”, które posiada wyższe wykształcenie (ukończonych kilka kierunków), znajomość języków obcych a mimo to nie ma pracy. Ponad 400 tys. zarejestrowanych bezrobotnych nie ma 24 lat. Prawie 30% bezrobotnych jest w wieku 25–34 lata. Dyplom wyższej uczelni nie gwarantuje otrzymania pracy. Duże nasycenie absolwentami, niedopasowanie kwalifikacji do potrzeb rynku pracy, masowość kształcenia, która nie przekłada się, na jakość, segmentacja rynku edukacyjnego sprawiają, że coraz trudniej jest znaleźć pracę po studiach. W 2010 r. liczba zarejestrowa-

¹⁶ K. Szafraniec, op.cit. s. 161–162.

¹⁷ J. Górniak, *Kapitał ludzki*, [w:] *Bilans kapitału ludzkiego*, Warszawa 2011.

¹⁸ W sondażu w 2007 r. nie było odpowiedzi „będę pracować i się uczyć”, stąd jej brak na wykresie.

nych absolwentów w urzędach pracy zwiększyła się o 30%, zaś stopa bezrobocia wzrosła z 8,23% do 11,45%¹⁹.

O pogarszającej się sytuacji wśród absolwentów uczelni świadczą też wyniki badań „Diagnoza Społeczna 2011”. Janusz Czapiński, na podstawie prowadzonych wyliczeń, podaje, że w ostatnich dwóch latach znacząco wzrosła stopa zwrotu ze studiów doktoranckich a dyplom magistra stracił na znaczeniu²⁰. Licencjat od dawna nie zapewniał wysokiej stopy zwrotu²¹. Rynek się już nasycił absolwentami studiów wyższych i obecnie – jak pokazują wyniki badań w ramach Bilansu Kapitału Ludzkiego – w Polsce dochodzi do przededukowania społeczeństwa. Według tych badań pracodawcy poszukują około 24% specjalistów, a na rynku znajduje się ich 40%. W efekcie absolwenci studiów zaczynają coraz częściej pracować poniżej swoich kwalifikacji²².

Dane powyższe pozwalają zrozumieć działania podejmowane przez młodych ludzi. Na wykresie 3 przedstawiono odpowiedzi na pytanie o to, co będą robić maturzyści po ukończeniu szkoły. Jak można zaobserwować, respondenci najczęściej wybierają dalszą edukację. W 2007 r. takich respondentów było 64%, a w kolejnych latach ten odsetek nieco spadł i w ostatnim pomiarze wynosił 45%. Drugim popularnym krokiem podejmowanym przez maturzystów było łączenie nauki i pracy. Tę strategię wybierała około jedna trzecia badanych. Widać, że wybory tej opcji są mniej więcej stałe poza niewielkim wzrostem w pomiarze w 2008 r. Zdecydowanie mniej popularne wśród młodzieży było podjęcie pracy po zdaniu matury. Jednakże z pomiaru na pomiar, jak to widać na wykresie 3, rośnie odsetek maturzystów wybierających tę opcję. W ostatnich badaniach było to już 15% ankietowanych. Może to być oznaką słabnięcia wiary młodzieży w cudowną moc dyplomu wyższej uczelni. Będzie się tak dziać głównie wśród tych maturzystów, którzy uważają, że nie opłaca się studiować na podrzędnych uczelniach, a na studia w renomowa-

¹⁹ K. Szafraniec, op.cit., s. 161–162.

²⁰ J. Czapiński, *Stopa zwrotu z inwestowania w wykształcenie na poziomie wyższym*, [w:] *Diagnoza Społeczna 2011*, http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2011.pdf.

²¹ Trzeba od różnicy zarobków między osobą kończącą dany szczebel edukacji i jej rówieśnikiem tej samej płci, który zakończył edukację na szczeblu o jeden niższym, odjąć koszt dalszego kształcenia (czesne i utracone w czasie nauki zarobki) rozłożony na cały okres aktywności zawodowej i podzielić wynik tego bilansu przez wysokość zarobków niższej wykształconego, iloraz zaś pomnożyć przez 100 (aby wyrazić go w procentach przewagi zarobkowej netto lepiej wykształconego nad gorzej wykształconym). Ibidem, s. 195.

²² M. Jelonek, A. Szczucka, B. Worek, *Rozwój kapitału ludzkiego w Polsce: główne wyzwania*, [w:] *Bilans kapitału ludzkiego*, Warszawa 2011.

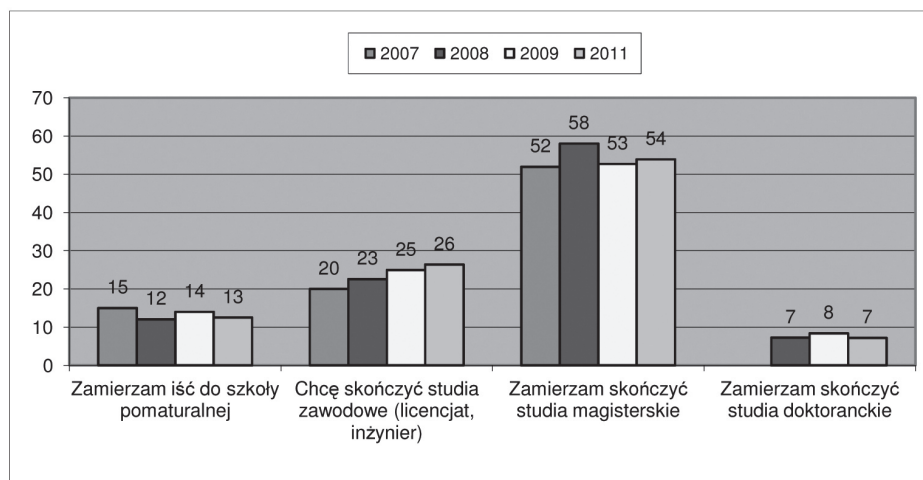
nych uczelniach nie mają szans. Na stałym niskim poziomie utrzymywała się liczba respondentów chcących pozostać w domu. Wyniki badań pokazują też, że w każdym kolejnym pomiarze zmniejszała się liczba respondentów niemających sprecyzowanych planów życiowych po skończeniu szkoły średniej.

Jeśli weźmiemy pod uwagę tych maturzystów, którzy będą się uczyć i będą też łączyć pracę z nauką to widać, że jest to ponad 70% ankietowanych. W związku z tym należy skonstatować, że jest to pokolenie uczące się – co zgadza się ze stanowiskiem Unii Europejskiej, która propaguje hasło edukacji przez całe życie.

Reasumując, plany życiowe młodzieży podkarpackiej są niemalże stałe w całym okresie badania. Zdecydowana większość zamierza się edukować, część chce łączyć edukację z pracą. W 2007 r. zaczęła rosnąć liczba respondentów chcących podjąć pracę po szkole ponadgimnazjalnej. Zebrane obserwacje ukazują, że problem przededukowania społeczeństwa, inflacji dyplomów jest realnym zagrożeniem. Trudno jest oczekiwać, że w gospodarce przemysłowo-rolniczej, jaka występuje na badanym terenie, specjaliści znajdą zatrudnienie.

Kolejne dane pozwolą na dokładną diagnozę aspiracji edukacyjnych badanych maturzystów. O szansach na zdobycie pracy decyduje też poziom i rodzaj uzyskanego wykształcenia. Nie wszystkie studia, jak podaje J. Czapiński, gwarantują wysoką stopę zwrotu studiów. Jak te strategie edukacyjne wyglądają na Podkarpaciu, pokazują wyniki prezentowane na wykresie 4.

Wykres 4. Poziom aspiracji edukacyjnych a rok badania

Najliczniejszą kategorię stanowią maturzyści, którzy zamierzali kontynuować edukację na studiach wyższych. Na przestrzeni lat, w których był realizowany sondaż jest to ponad 3/4 respondentów. Najczęściej ankietowani zamierzali skończyć studia magisterskie i na stałym poziomie (ponad 50%) ten trend się utrzymał przez kolejne lata. Mniej chętnych kierowało się na studia licencjackie. Jednakże z roku na rok rosła liczba chętnych do odbycia takich studiów. Rzadziej badani maturzyści zamierzali skończyć edukację na szkole ponadmaturalnej. W przypadku tej kategorii respondentów uzyskujemy niemalże stały trend. Również prawie identyczne wyniki uzyskano w przypadku respondentów chcących zakończyć swoją edukację na studiach doktoranckich. W każdym niemalże sondażu identycznie niski odsetek badanych wybierał tę formę studiów wyższych jako końcowy etap kształcenia. Wyniki te mogą nieco dziwić, gdyż, jak pokazują badania „Diagnoza Społeczna 2011”, stopa zwrotu z tych studiów jest najwyższa.

Zebrane dane pokazują, że mimo spadku znaczenia wyższego wykształcenia w hierarchii celów życiowych maturzyści nadal dążą do uzyskania wyższego wykształcenia. Większość wybierająca studia na wyższych uczelniach zamierzała uzyskać tytuł magistra. Wykształcenie wyższe zawodowe nie cieszy się taką popularnością, co może być związane z niską stopą zwrotu tego typu studiów. Być może osoby decydujące się na studia kierowały się uzyskaniem tytułu magistra. Jednakże należy zauważyć, że licencjat zyskuje coraz większą liczbę zwolenników. Być może jest to związane z rozwojem studiów inżynierskich i wysokimi stypendiami, jakie oferowane są na kierunkach zamawianych. Tego typu działania wprowadzone przez ministerstwo przyniosły wzrost popularności studiów inżynierskich wśród maturzystów.

ZAKOŃCZENIE

Na podstawie badań maturzystów z Podkarpacia realizowanych na początku XXI w. można skonstatować, że pewne cechy młodzieży są trwałe. Zaspokojenie własnych potrzeb jest stawiane przez młodzież na pierwszym miejscu. Nie widać wśród maturzystów chęci zmieniania świata czy jego poprawiania. Raczej trudno mówić o „pokoleniu oburzonych”, w sytuacji gdy większość jest zainteresowana realizowaniem standardowych planów życiowych: praca, rodzina, przyjaźń. Można się zastanawiać, czy te plany życiowe nie są cechą konstytutywną młodości. I czy nie jest tak, że każdy rocznik młodzieży (zresztą wskazują na to badania) odwołuje się do stałego kanonu wartości i celów

życiowych. Może o tym świadczyć porównanie zebranych wyników do badań zrealizowanych przez Antoniego Sułka w 1973 r. W podsumowaniu tamtych badań pisano, że „ideałem życia młodzieży jest stabilizacja. Składają się na nią: szczęście rodzinne, zdobyta dzięki wykształceniu, dobra, tj. ciekawa ale zapewne i dobrze płatna praca, dostatnie życie i dobrze ułożone stosunki z innymi ludźmi. Ani kariera, ani służba społeczeństwu, ani zabawa nie stanowią dla tego ideału żadnej konkurencji”²³. Mimo upływu 39 lat od tamtych badań widać, że sytuacja jest podobna. Wykształcenie wśród współczesnej młodzieży jest niemniej popularne, gdyż pozwoli uzyskać dobrą pracę, gwarantując zakładany poziom życia i społeczny prestiż. Widać także, iż rodzina i przyjaciele są nadal głównym punktem odniesienia dla młodych. I co może zaskakiwać, ani kariera przedsiębiorcy, ani hedonizm, ani władza nie stanowią dla młodzieży epoki późnego kapitalizmu żadnej konkurencji. Jedyne, jak można zauważyć, współczesna młodzież bardziej jest zindywidualizowana – świadczą o tym wysokie wartości dążeń do samorealizacji i niezależności od innych. Są to cechy późnej nowoczesności i wespół ze spadkiem religijności mogą być elementem charakterystycznym dla współczesnych pokoleń.

SUMMARY

In the article results of exploratory researches carried out in the years 2007–2010 among seniors. Due to the comparison of some surveys an accurate image of young generation. The analysis show that seniors tend to get a job, set up a family, gain the esteem, and high level of life. Mentioned aspirations are still under researches. The fall of education and religiousness was only recorded. Nevertheless educational aspirations among examined group are high and most youth tend to gain higher education.

---

²³ A. Sułek, *Wartości życiowe dwóch pokoleń*, [w:] *Ciągłość i zmiana w tradycji kulturowej*, red. S. Nowak, Warszawa 1989, s. 306.